

پایش زیرساخت‌های گردشگری دفاع مقدس در مناطق عملیاتی مرزی غرب کشور (مطالعه موردی: مناطق مرزی استان ایلام)

محمدرضا زندمقدم^۱
علی مسلمی^۲
ابراهیم معمری^۳

چکیده

سالانه میلیون‌ها گردشگر از مکان‌های تاریخی مربوط به جنگ در سراسر دنیا بازدید می‌کنند و پیش‌بینی شده است گردشگری جنگ در قرن ۲۱ نه تنها یک زیرمجموعه مهم در گردشگری تلخ خواهد بود، بلکه خود تبدیل به یکی از انواع پرطرفدار گردشگری در جهان خواهد شد. این نوع گردشگری از جمله فعالیت‌های خدماتی است که در سال‌های اخیر با سرعت زیادی توسعه یافته است. ایران ظرفیت‌های زیادی در زمینه گردشگری دفاع مقدس دارد و در حال حاضر میراث جنگ رژیم بعث عراق علیه ایران از جمله مهمترین این پتانسیل‌هاست. پژوهش حاضر با هدف تحلیل داده‌ها و اطلاعات زیرساخت‌های گردشگری در شهرستان‌های استان مرزی ایلام انجام شد که آمار و ارقام آن از سالنامه آماری سال ۱۳۹۵ استخراج گردید. برای اولویت‌بندی از تکنیک‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره ترکیبی (WASPAS) در محیط نرم‌افزار صفحه گسترده Excel و به منظور ترسیم نقشه توزیع فضایی زیرساخت‌های گردشگری استان ایلام از نرم‌افزار Arc GIS استفاده شد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که در اولویت‌بندی شهرستان‌های استان ایلام از لحاظ برخورداری از زیرساخت‌های گردشگری دفاع مقدس، شهرستان ایلام با امتیاز ۰۰۶۱۲ و شهرستان مهران با امتیاز ۰۰۳۰۷ به ترتیب در رتبه اول و دوم هستند و شرایط مناسبی برای پذیرش کاروان‌های راهیان نور دارند. شهرستان‌های ملکشاهی و سیروان نیز به ترتیب با امتیازهای ۰۰۰۳۹ و ۰۰۰۳۱ در رتبه نهم و دهم قرار دارند؛ لذا نتایج پژوهش بر توجه ویژه مسئولین استانی و تصمیم‌گیرندگان در جهت ایجاد زیرساخت‌ها و شرایط مناسب برای گردشگری دفاع مقدس در این مناطق تأکید می‌کند.

واژگان کلیدی: گردشگری، دفاع مقدس، زیرساخت‌ها، مناطق مرزی، استان ایلام.

مقدمه

وجود بی‌عدالتی‌های جغرافیایی و توسعه ناموزون بخش‌های جغرافیایی کشور ممکن است موجب آسیب همبستگی ملی و بروز تحرکات واگرایانه به‌ویژه در مناطق قومی شود که این مسئله تأثیر سوئی بر امنیت و در نتیجه توسعه کشور دارد (ابراهیم‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۱۷). به وجود آمدن تفاوت‌های مکانی و شکاف عمیق شاخص‌های توسعه میان نواحی به‌ویژه فضاها، موجب طرح راهبردهایی شد که باعث شکل‌گیری روند بودجه‌ریزی و سرمایه‌گذاری دولت به سمت کاستن از تفاوت‌ها و کمبودها در سکونتگاه‌های جغرافیایی گردید (بزی و معماری، ۱۳۹۶: ۹۸). نابرابری‌های توسعه می‌تواند شکاف‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی را عمیق‌تر نماید. این موضوع در ایران به دلیل تنوع مذهبی و فرهنگی اهمیت بیشتری دارد. مناطق مرزی در هر کشوری دارای ویژگی‌های خاصی هستند و به‌طور اساسی با مناطق داخلی کشور تفاوت‌هایی دارند. از نظر ساختار فضایی، مناطق مرزی علاوه بر ویژگی دوری از مرکز، دارای ویژگی‌های کالبدی خاص مناطق مرزی هستند که باعث تشدید گسستگی فضایی و توسعه‌نیافتگی آنها می‌شود (نامی، ۱۳۹۱: ۱۷۵). برنامه‌ریزی برای شناسایی ویژگی‌های مقصد گردشگری باعث شناخت محرک‌های حیاتی اقتصادی در هر منطقه و رشد گردشگری می‌شود (لیو و همکاران، ۲۰۱۲: ۴۱۳). در برنامه‌ریزی گردشگری، لازم است که برخوردی متفاوت و متناسب با قابلیت‌های مقصدهای گردشگری صورت گیرد و برای این امر لازم است که مقصدهای گردشگری یک منطقه سطح‌بندی شوند (ضیایی و شجاعی، ۱۳۸۹: ۳۷). از سطح‌بندی نیز به‌عنوان یک راهبرد و استراتژی به‌منظور کاستن از عدم توازن‌های منطقه‌ای و سرزمینی استفاده می‌شود؛ در واقع سطح‌بندی، تعیین لایه‌های لازم یک سازمان است که بر حسب تفکیک مقیاس‌های کمی، واحدها را در سطوح مشابه سازماندهی می‌کند. دامنه‌های کمی به‌گونه‌ای انتخاب می‌شوند که اختلاف سطوح، اختلاف کمی وظایف و عملکردها را بیان می‌کند (خضری و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۲). برای توسعه موفق گردشگری، وجود زیرساخت‌های مناسب ضروری است؛ به‌ویژه در کشورها و مناطق کمتر توسعه‌یافته که اغلب زیرساخت‌های محدودی دارند، وجود و گسترش آن، عاملی حیاتی به‌شمار می‌رود (اینسکیپ، ۱۹۹۱: ۱۱۹). تعیین قطب‌ها و

مراکز برتر و رتبه‌بندی آنها در توسعه گردشگری به منظور خدمات‌رسانی بهتر و عدالت اجتماعی و اقتصادی در سطح نواحی ضروری است (شماعی و موسی‌وند، ۱۳۹۰: ۲۶). سالانه میلیون‌ها گردشگر از مکان‌های تاریخی مربوط به جنگ در سراسر دنیا بازدید می‌کنند و پیش‌بینی شده است گردشگری جنگ در قرن ۲۱ نه تنها یک زیرمجموعه مهم در گردشگری تلخ خواهد بود؛ بلکه خود تبدیل به یکی از انواع پرطرفدار گردشگری در جهان خواهد شد (اسمیت، ۱۹۹۸: ۲۰۵). پیوند گردشگری و جنگ از دیرباز وجود داشته است و این دو در تضاد با هم نیستند؛ چراکه بررسی‌ها نشان داده است مناطق جنگی بخصوص مناطق جنگ‌های تاریخی که برای خود نامی در تاریخ دست و پا کرده‌اند، به عنوان جاذبه‌های گردشگری مطرح بوده‌اند (سقای، ۱۳۹۶: ۱۵۷). استان ایلام به رغم داشتن موقعیت‌های استراتژیک قابل توجهی مانند؛ برخورداری از نفت و گاز، مناطق جنگی، مناظر طبیعی زیبا و بکر و ...، از دوگانگی منطقه‌ای گسترده‌ای به شکل توسعه‌یافته و توسعه‌نیافته رنج می‌برد و این در حالی است که توسعه منطقه‌ای باید شرایط و امکانات بهتری را برای همه مردم یک منطقه فراهم کند و تفاوت کیفیت زندگی در بین مناطق را کاهش دهد. با وجود این، نابرابری و فقدان توزیع بهینه امکانات و شکاف توسعه در بین نواحی مختلف استان ایلام وجود دارد (ملکی و حسینی، ۱۳۹۵: ۲۵).

از آنجایی که بحث توسعه زیرساخت‌های گردشگری دفاع مقدس و جنگ در مناطق مرزی در حوزه مباحث توسعه سرزمین و کالبدی بخصوص آمایش سرزمین قرار دارد در این نوشتار و پژوهش، پژوهشگران سعی کرده‌اند با نگاهی علمی و روش تحقیقی منطقی با استفاده از ابزارهای روزآمد و جدید به اولویت‌بندی زیرساخت‌های گردشگری جنگ و دفاع مقدس در مناطق مرزی غرب کشور بخصوص شهرستان‌های استان ایلام بپردازند. سؤال اصلی پژوهش حاضر این است که آیا تفاوتی بین شهرستان‌های استان ایلام از نظر زیرساخت‌های گردشگری دفاع مقدس وجود دارد یا خیر؟ و با توجه به مباحث ذکرشده، هدف این پژوهش، ارزیابی میزان برخورداری شهرستان‌های مرزی استان ایلام از زیرساخت‌های گردشگری دفاع مقدس با استفاده از تکنیک تصمیم‌گیری چندمعیاره ترکیبی WASPAS است.

پیشینه پژوهش

در حوزه زیرساخت‌های گردشگری پژوهش‌های زیادی صورت گرفته است. در ذیل به مواردی اشاره می‌شود که از شاخص‌ها و مؤلفه‌های آنها برای انجام این مطالعه استفاده گردیده است.

صحنه و معماری (۱۳۹۶)، در پژوهشی به اولویت‌بندی امکانات توسعه گردشگری و توزیع فضایی آن در سطح استان گلستان با استفاده از تکنیک‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره (SAW-TOPSIS، VIKOR) پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان می‌دهد که شهرستان‌های گرگان به عنوان مرکز سیاسی-اداری با ضریب امتیاز ۱۳ و گنبد کاووس با ضریب امتیاز ۱۱ با کسب رتبه اول از نظر برخورداری از شاخص‌های گردشگری از وضعیت مطلوبی برخوردارند و شهرستان‌های گمیشان با ضریب امتیاز -۱۱ و مراوه‌تپه با ضریب امتیاز -۱۳ در وضعیت محروم و ۱۰ شهرستان دیگر استان در وضعیت نیمه‌برخوردار قرار دارند.

چقاجردی و مختاری ملک‌آبادی (۱۳۹۵) در پژوهش خود به سطح‌بندی شهرستان‌های استان اصفهان از لحاظ زیرساخت‌های گردشگری ورزشی با استفاده از مدل HDI پرداختند و به این نتیجه رسیدند که استان اصفهان از لحاظ زیرساخت‌های گردشگری ورزشی در سطح محروم است.

پوراحمد و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی با بهره‌گیری از مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره (VIKOR, TOPSIS, ELECTR) به ارزیابی قابلیت‌های گردشگری استان سمنان پرداختند. نتایج پژوهش آنان حاکی از توزیع نامتعادل و نابرابر زیرساخت‌ها و ظرفیت‌های گردشگری در سطح شهرستان‌های استان بود؛ به گونه‌ای که شهرستان سمنان توسعه‌یافته‌ترین و شهرستان مهری توسعه‌نیافته‌ترین است.

مبانی نظری

• گردشگری

گردشگری یکی از ویژگی‌های جوامع شهری به شمار می‌آید که در کنار ویژگی‌هایی مانند ازدحام، تراکم، آلودگی و فعالیت‌های سخت، انسان را قادر به تحمل محیط‌های شهری می‌کند (لو، ۱۹۹۶: ۴۲ و معادل فارسی واژه Tour-

ism در زبان‌های انگلیسی، فرانسه و آلمانی است که به صورت مصطلح در زبان فارسی به جهانگردی ترجمه شده است. ریشه این واژه برگرفته از اصطلاح Tornus یونانی و لاتین می‌باشد که یکی از معانی آن گردش کردن یا گشتن است و با پسوند Ism به صورت اسم مصدر «توریسم» یا «گردشگر» درآمده است (ارمغان، ۱۳۸۶: ۱). سازمان جهانی گردشگری، توریسم را این گونه تعریف می‌کند: گردشگری یک صنعت خدماتی است که شامل تعدادی از ترکیبات مادی و غیرمادی می‌باشد. عناصر مادی مواردی چون: سیستم حمل و نقل هوایی، ریلی، جاده‌ای، آبی و امروزه فضا، مسکن، غذا، تورها و خدمات مربوط به آن نظیر خدمات بانکی، بیمه و خدمات بهداشتی و ایمنی و عناصر غیرمادی مواردی چون: استراحت، آرامش، فرهنگ، ماجراجویی و تجربیات جدید و متفاوت را شامل می‌شود (صدر موسوی و دخیلی کهنسوئی، ۱۳۸۶: ۱۳۱). واژه توریسم از نظر اتمولوژی از کلمه tour مشتق شده است که به معنای سیر و سفر از یک نقطه به نقطه دیگر می‌باشد و در زبان فرانسه به معنای مسافرت به اطراف و اکناف و مشتق از کلمه tour است (قره-نژاد، ۱۳۷۴: ۴۲). در کتاب گردشگری (ماهیت و مفاهیم) درباره ریشه لغت مذکور این گونه بیان شده است: «این کلمه که از کلمه tour به معنای گشتن اخذ شده است، ریشه در لغت لاتین turns به معنای دورزدن، رفت و برگشت بین مبدأ و مقصد و چرخش دارد و از یونانی به اسپانیایی و فرانسه راه یافته است. در فرهنگ وبستر، گردشگری به سفری اطلاق می‌شود که در آن مسافرتی به مقصدی انجام می‌گیرد و بازگشتی به محل سکونت را در بر دارد. در فرهنگ لانگمن نیز به معنای مسافرت و تفریح برای سرگرمی و در فرهنگ لاروس به معنای تفریح (لذت یا رضایت) آمده است» (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۵: ۱۹-۱۸). توریسم بر اساس تعریف سازمان جهانی توریسم، به کلیه فعالیت‌های افرادی اطلاق می‌شود که به مکان‌هایی خارج از محیط عادی خود به منظور گذراندن ایام فراغت، انجام کار و سایر هدف‌ها برای مدت کمتر از یک سال می‌روند؛ به این ترتیب، محور توریسم از مسافرت‌هایی که صرفاً به منظور گذراندن تعطیلات و سپری کردن چند روز برای دیدار دوستان و آشنایان و بازدید از مناطق جذاب انجام می‌گیرد، بسیار فراتر می‌رود (زاهدی، ۱۳۸۵: ۴). در تعریفی دیگر گفته شده است که: «توریسم مجموع

پدیده‌ها و ارتباطات ناشی از کنش متقابل میان گردشگردان، سرمایه، دولت‌ها و جوامع میزبان، دانشگاه‌ها و سازمان‌های غیردولتی در فرایند جذب، حمل و نقل، پذیرایی و کنترل گردشگران و دیگر بازدیدکنندگان است» (ویور، ۲۰۱۱: ۳)؛ در واقع، گردشگری مجموعه مسافرت‌هایی را دربرمی‌گیرد که به منظور استراحت و تفریح یا دیگر فعالیت‌های شغلی یا شرکت در مراسم خاصی انجام می‌گیرد و غیبت شخص گردشگر از محل سکونت دائم خود در طی این مدت موقتی و گذراست. مفهوم توریسم و گردشگری با مفاهیمی همچون سیر و سفر، گذران اوقات فراغت، از شهری به شهر دیگر رفتن یا زیاد سفر کردن درآمیخته می‌باشد و معمولاً این حرکت و جابه‌جایی به منظور آشنایی با ملل دیگر و شناخت و کسب آگاهی یا امور تجاری و مذهبی انجام می‌گرفته است؛ البته مفهوم جهانگردی در دنیای قدیم و جدید تغییراتی یافته است؛ زیرا در دنیای قدیم شامل فعالیت‌های خاصی همچون: زیارت، تجارت و بازرگانی و ماجراجویی‌های سیاسی و اقتصادی بوده و در مقیاس اندک انجام می‌شده است؛ اما امروزه به عنوان یک مسئله مهم فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی در سطوح ملی و جهانی مد نظر می‌باشد که دارای اثرات مثبت و منفی است.

• مناطق مرزی

مراد از مناطق مرزی، نواحی جغرافیایی مجاور مرز است که شهرها، روستاها و اجتماعات انسانی را در برمی‌گیرد (مختاری هشی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۴۲). مناطق مرزی، از نقاط حساس و استراتژیک کشور به حساب می‌آیند. طبیعت منزوی و غیرحاصلخیز این مناطق، بخصوص در عرصه‌های کوهستانی و بیابانی ایران، پیوسته به دلیل فقدان رفاه و نبود انگیزه‌های لازم برای زندگی، زمینه‌ساز مشکلات سیاسی، اقتصادی و امنیتی برای دولت‌های وقت بوده است. ناتوانی‌های بالقوه در تولید، فقدان اشتغال مناسب، نازل بودن درآمد و عدم دسترسی به نیازهای اولیه، به عنوان عمده‌ترین مشخصه‌های اقتصادی - اجتماعی چنین مناطقی، زمینه را برای تخلیه این مناطق فراهم کرده است (موسوی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۹۳). مناطق مرزی به لحاظ اقتصادی، ضعیف و شکننده هستند؛ زیرا مرزهای ملی و کشوری سبب قطع شدن و حذف مناطق

وابسته می‌باشند؛ البته رشد و رونق فعالیت‌های تجاری در مرزها تأثیرات مثبتی در توسعه این مناطق دارد (ابراهیم‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۱۸). اقتصاد مناطق مرزی می‌تواند نقشی اساسی در ترقی و پیشرفت توسعه اقتصادی نواحی مرزی، بهبود استانداردهای زندگی مردم، کاهش فقر، توزیع مناسب درآمد، ایجاد روابط دوستی و آشنایی بیشتر و تسریع همکاری‌های بیشتر بین نواحی مرزی ایفا کند (مختاری هشی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۴۲). در ادامه به ویژگی‌های مناطق مرزی پرداخته می‌شود:

جدول شماره (۱). ویژگی‌های مناطق مرزی

دوری از مرکز: بیانگر فاصله مکانی - جغرافیایی مناطق مرزی از سرزمین اصلی است.
انزوا و حاشیه‌ای بودن: مناطق مرزی، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه و توسعه‌نیافته بیانگر تفاوت‌های عمیق عملکردی - ساختاری هستند.
ناپایداری الگوی اسکان و سکونت: این امر به دلیل شرایط جغرافیایی مناطق مرزی است که عموم این مناطق طبیعت خشن و صعب‌العبور دارند.
نظام و الگوی مراودات و تبادلات: مناطق مرزی، با توجه به موقعیت مراودهای خود در مرز بین دو کشور، از فرصت و ظرفیت لازم برای تقویت کنش‌های اقتصادی ویژه برخوردارند.
تفاوت‌های فرهنگی - قومی و نژادی: معمولاً در بسیاری از کشورهایی که خطوط مرزی گسترده‌ای دارند و تنوع قومیت‌ها در آن شدید است، مسئله تفاوت‌های فرهنگی و قومی بین نواحی مرکزی و مرزی شدیدتر است.
تهدیدات خارجی: مناطق مرزی به دلیل اتصال با کشورهای همجوار ممکن است با تعارضات سیاسی نیز همراه باشد.
ساختار دوگانه و دوگانگی سیستمی: در نگرش سیستمی به عناصر سرزمین ملی مشاهده می‌شود که عموماً مناطق مرزی از ساختاری دوگانه برخوردارند. این امر نیز موجب تضعیف و بروز تعارضات توسعه‌ای در کشور می‌شود.

منبع: (مختاری هشی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۱۴).

ارقام نشان می‌دهد که ۱۰٫۹ درصد از کل تولید ناخالص و ۱۰٫۷ درصد از کل اشتغال در جهان به صنعت گردشگری اختصاص دارد. ۱۱٫۴ درصد از کل

سرمایه‌گذاری جهانی نیز در صنعت گردشگری به کار گرفته شده است. ۱۱ درصد از مالیات جهان هم از این صنعت حاصل می‌شود (طالع ماسوله، ۱۳۸۸: ۲۳). برنامه‌ریزی گردشگری را به‌طور تنگاتنگی با برنامه‌ریزی توسعه مرتبط می‌دانند و آن را مستلزم لحاظ کردن عواملی نظیر اقتصاد، نیاز گردشگران و ملاحظات مربوط به سکنه بومی تلقی می‌کنند. در چارچوب برنامه‌ریزی گردشگری باید تمام فرایندها و روندهای حاکم و مؤثر بر آن به طور همه‌جانبه مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد. بر این اساس، قبل از هرگونه برنامه‌ریزی، نخست باید اجزای موضوع مورد برنامه‌ریزی را شناسایی و تحلیل کرد (نوری کرمانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۵-۴). شکل شماره (۱) اجزای فرایند گردشگری را به صورت ساده نشان می‌دهد:

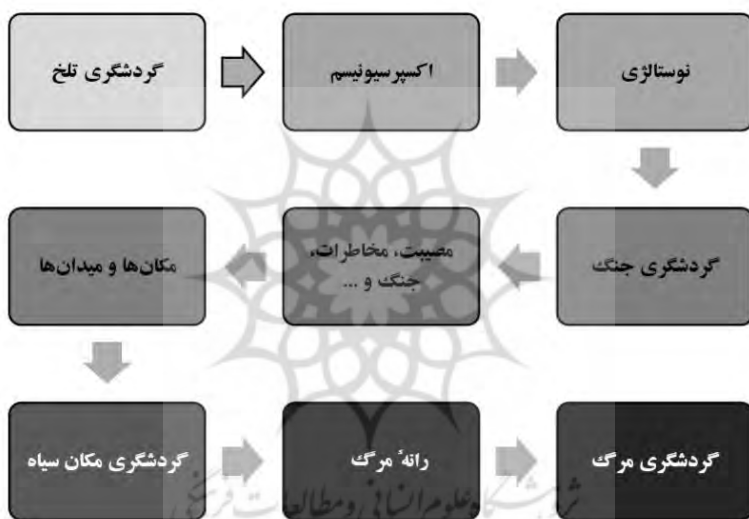

شکل شماره (۱). اجزای یک نظام گردشگری در نگرشی پساساختاری
(پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۵: ۱۲۴)

گردشگری جنگ چیزی فراتر از تنوع و سرگرمی را در انگیزش سفر گردشگری در دل دارد و این خود شناخت این گونه از گردشگری را که زیرشاخه گردشگری تلخ است، با توجه به قابلیت‌های موجود دوچندان ضرورت می‌بخشد و لازم می‌دارد تمامی ابعاد این گونه از گردشگری به خصوص بنیان‌های معرفتی آن به دقت مطالعه و بررسی شود (سقایی، ۱۳۹۶: ۱۳۹۶).

(۱۵۳). اساساً بسیاری از حوادث، رویدادها و پدیده‌ها در جهان معاصر، امکان تبدیل شدن به محصول و مقصد گردشگری را دارند (وایت، ۲۰۰۵: ۱۲۰) و در قالب یک زنجیره گردشگری در ابعاد منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی به جذب گردشگر می‌پردازند. در این زنجیره به سان یک شاخه اصلی، انواع مختلفی از انگیزه‌ها، مقاصد و جریان‌ها پیرامون گونه‌های مرتبط با گردشگری شکل می‌گیرد؛ از جمله زنجیره گردشگری جنگ که قابلیت تلفیقی دارد و زیرمجموعه‌ای از گردشگری تلخ محسوب می‌شود (شکل شماره ۲).

شکل شماره (۲). زنجیره گردشگری جنگ (سقایی، ۱۳۹۶: ۸۵)

ارتباط بین جنگ و گردشگری از دو جنبه قابل بررسی است: یکی از منظر نقش و اهمیتی که گردشگری در برقراری صلح و آرامش، بخصوص بین کشورهای همسایه و در خطوط مرزی دارد و دیگر ارتباط بین جنگ و مکان‌های یادبودی جنگ. سنگرهای نظامی، سلاح‌های جنگ و مانند آن، در زمان حاضر از منابع گردشگری محسوب می‌شوند و این قابلیت را دارند که بعد از جنگ تبدیل به جاذبه گردشگر شوند (محمودزاده و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۱۵).

روش تحقیق

پژوهش حاضر با ماهیتی توسعه‌ای - کاربردی و روش تحقیقی ترکیبی (توصیفی، اسنادی و تحلیلی) به ارزیابی توزیع فضایی زیرساخت‌های گردشگری دفاع مقدس در استان مرزی ایلام پرداخته است. برای تحلیل داده‌های مربوط به زیرساخت‌های گردشگری استان ایلام که از سالنامه آماری سال ۱۳۹۵ استخراج گردیده، از تکنیک تصمیم‌گیری چندمعیاره ترکیبی WASPAS در محیط نرم‌افزار صفحه گسترده Excel و به منظور ترسیم نقشه توزیع فضایی زیرساخت‌های گردشگری استان از نرم‌افزار Arc GIS استفاده شده است. جدول شماره (۲) شاخص‌های مورد پژوهش را نشان می‌دهد:

جدول شماره (۲). شاخص‌های مورد مطالعه

معیارها	شاخص‌ها	معیارها	شاخص‌ها
۱	جمع اقامتگاه‌ها	۸	جمع مسافر جابه‌جا شده با وسایل نقلیه عمومی
۲	مسافت راه‌های اصلی	۹	تعداد پایانه
۳	مسافت راه‌های فرعی	۱۰	تعداد سفر برون‌استانی با وسایل نقلیه عمومی
۴	جمع راه‌های روستایی (شوسه و آسفالت)	۱۱	مسافر جابه‌جا شده (نفر) برون استانی با وسایل نقلیه عمومی
۵	جمع راه‌های بین شهری	۱۲	تعداد بیمارستان‌ها
۶	جمع وسایل نقلیه درون شهری	۱۳	پایگاه‌های اورژانس
۷	تعداد سفر با وسایل نقلیه عمومی	۱۴	تعداد سالن‌های نمایش

منبع: سالنامه آماری سال ۱۳۹۵

تکنیک ارزیابی تولید وزنی تجمعی (WASPAS)

برای تصمیمات پیچیده، زمانی که گزینه‌های مختلف بر اساس تعداد زیادی معیار بررسی می‌شوند سیستم‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره (MCDM) به گونه‌ای موفقیت‌آمیز می‌توانند استفاده شوند. انتخاب روش‌های MCDM بر اساس پارامترهای مختلف در تحقیقات مختلفی مورد بحث قرار گرفته است (چین و بیچوس، ۲۰۱۱: ۱۰۶۷). یکی از پارامترهایی که می‌تواند در انتخاب روش تصمیم‌گیری چندمعیاره مورد توجه قرار گیرد میزان دقت این مدلهاست؛ همچنین مطابق نظر محققان، ترکیب دو مدل می‌تواند میزان دقت آن را بالا ببرد (زوادسکاس، ۲۰۱۲: ۱۸۹). میزان دقت نتایج مدل‌های تصمیم‌گیری چندشاخصه WSM (مدل جمع وزنی) و مدل WPS (مدل تولید وزنی) نسبتاً شناخته شده است. یکی از این مدل‌های ترکیبی، مدل ارزیابی تولید وزنی تجمعی WASPAS می‌باشد. این مدل می‌تواند در مسائل پیچیده تصمیم‌گیری، کارایی بالایی داشته باشد و نتایج حاصل از آن از دقت بالایی برخوردار باشند. لازم به یادآوری است مدل جمع وزنی یکی از بهترین و شناخته‌شده‌ترین مدل‌های تصمیم‌گیری در حل مسائل چندمعیاره است. یک مسئله در مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره با m گزینه و n معیار تصمیم‌گیری تعریف می‌شود. w_j نشان‌دهنده اهمیت نسبی معیار و x_{ij} ارزش عملکرد گزینه i بر حسب معیار j می‌باشد؛ بنابراین اهمیت نسبی نهایی گزینه i ، در تابع زیر به عنوان Q_i نشان داده شده که در آن X_{ij} به عنوان مقدار نرمالیزه شده معیار j از گزینه i تعریف شده است (فیش‌برن، ۱۹۶۷: ۵؛ تریان‌تافیلو، ۲۰۰۰: ۹):

$$1) = \sum_{j=1}^n \bar{x}_{ij} \times w_j \quad \text{فرمول (۲)}$$

بر اساس مدل تولید وزنی WPM، اهمیت نسبی کلی گزینه i ام به عنوان Q_i^2 نشان داده می‌شود که به صورت تابع زیر تعریف می‌گردد:

1. Weighted Aggregated Sum Product Assessment

$$Q_i^{(2)} = \max \prod_{j=1}^n (\bar{x}_{ij})^{w_j} \quad \text{فرمول (۳)}$$

تلاش شده است یک معیار ترکیبی برای تعیین اهمیت نهایی هر گزینه به کار برده شود که در این معیار ترکیبی سهم برابری از WSM و WPM برای ارزیابی نهایی گزینه‌ها داده شود (زوادسکاس، ۲۰۱۲: ۱۸۹):

$$Q_i = 0.5Q_i^{(1)} + 0.5Q_i^{(2)} \quad \text{فرمول (۴)}$$

$$Q_i = \lambda \sum_{j=1}^n \bar{x}_{ij} w_j + (1 - \lambda) \prod_{j=1}^n (\bar{x}_{ij})^{w_j}, \lambda = 0, \dots, 1 \quad \text{فرمول (۵)}$$

مقادیر بهینه λ می‌تواند با گسترش تابع زیر محاسبه شود:

$$\lambda = \frac{\sigma^2(Q_i^{(2)})}{\sigma^2(Q_i^{(1)}) + \sigma^2(Q_i^{(2)})} \quad \text{فرمول (۶)}$$

واریانس‌های $Q_2(Q_i(2))$ و $Q_2(Q_i(1))$ از طریق توابع زیر بایستی محاسبه شود:

$$\sigma^2(Q_i^{(1)}) = \sum_{k=0}^n \bar{x}_{ij} w_j^2 \sigma^2(\bar{x}_{ij}) \quad \text{فرمول (۷)}$$

$$\sigma^2(Q_i^{(2)}) = \sum_{j=1}^n \left[\frac{\prod_{j=1}^n (\bar{x}_{ij})^{w_j} \times w_{ij}}{(\bar{x}_{ij})^{w_j} (\bar{x}_{ij})^{(1-w_j)}} \right]^2 \sigma^2(x_{ij}) \quad \text{فرمول (۸)}$$

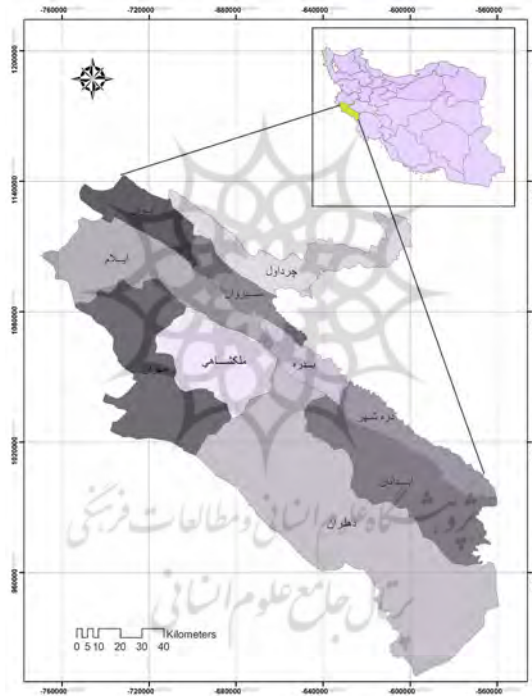
برآورد واریانس مقادیر معیارهای نرمال‌شده اولیه از طریق فرمول زیر محاسبه می‌شود:

$$Q_i = 0.5Q_i^{(1)} + 0.5Q_i^{(2)} \quad \text{فرمول (۹)}$$

معرفی محدوده مورد مطالعه

استان ایلام با مساحت ۲۰ هزار و ۱۳۸ کیلومتر مربع، در غرب سلسله جبال زاگرس، بین ۳۲ درجه و ۳۰ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۲۰ دقیقه عرض شمالی از خط استوا و ۴۵ درجه و ۴۰ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۳۰ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ در سمت جنوب غربی کشور واقع می‌باشد. این استان از جنوب با استان خوزستان، از شرق با استان لرستان و از شمال با استان کرمانشاه همسایه است و از سمت غرب، ۴۲۵ کیلومتر با کشور عراق، مرز مشترک دارد. در سال ۱۳۹۵ نیز ۱۰ شهرستان، ۲۶ بخش، ۲۵ شهر، ۱۹ دهستان و ۶۳۰ آبادی داشته است (سالنامه آماری استان ایلام، ۱۳۹۵: ۲۳).

شکل شماره (۳). محدوده مورد مطالعه (ترسیم: نویسندگان)

بحث اصلی

استان ایلام دارای موقعیت جغرافیایی منحصر به فردی است؛ به طوری که بیش از ۶۷ جاذبه طبیعی و ۴۴ جاذبه تاریخی - فرهنگی هم‌پیوند با ۸۰ جاذبه جنگی در محدوده آن وجود دارد. این ظرفیت، زمینه‌ساز پذیرش گردشگران در مقیاس منطقه‌ای و برون منطقه‌ای

در اشکال عرضه‌کنندگان سازمان یافته راهیان نور و غیرسازمان یافته در طی سال و به‌ویژه تعطیلات نوروز شده است (حاجی نژاد و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۲۵).

این تکنیک به عنوان یک مدل برای مطالعاتی مثل درجه‌بندی سکونتگاه‌ها، اولویت‌بندی و تعیین جایگاه هر یک از مناطق در بین سایر مناطق به کار می‌رود. ابتدا داده‌ها بر اساس معیارها و شاخص‌های مورد نظر، گردآوری شد؛ سپس با ترکیب آنها ماتریس وضع موجود تنظیم گردید. گزینه‌ها شهرستان‌های ده‌گانه استان ایلام و معیارهای ارزیابی ۱۴ عنوان در نظر گرفته شد و به صورت ۱X تا ۱۴X کدگذاری گردید. در گام دوم پس از تشکیل ماتریس وضع موجود جهت استاندارد کردن آن، ابتدا باید وزن‌دهی معیارها صورت گیرد. در این تحقیق از روش آنترופی شانون استفاده شد. در گام سوم پس از محاسبه وزن معیارها استاندارد کردن ماتریس وضع موجود با توجه به نوع معیارها از روش بی‌مقیاس‌سازی خطی استفاده گردید که نتایج آن در جدول شماره (۳) آمده است:

جدول شماره (۳). مقادیر استاندارد شده معیارها

ماتریس نرمال	معیار ۱	معیار ۲	معیار ۳	معیار ۴	معیار ۵	معیار ۶	معیار ۷	معیار ۸	معیار ۹	معیار ۱۰	معیار ۱۱	معیار ۱۲	معیار ۱۳	معیار ۱۴
آبدانان	۰/۰۸۹	۰/۰۰۰	۰/۴۰۸	۰/۲۳۹	۰/۲۴۳	۰/۰۷۷	۰/۱۶۷	۰/۱۵۴	۰/۴۲۲	۰/۰۳۵	۰/۰۲۹	۰/۶۲۶	۰/۲۴۰	۰/۳۵۴
ایلام	۰/۷۹۹	۰/۳۱۱	۰/۴۵۲	۰/۴۰۳	۰/۴۶۴	۰/۹۷۹	۰/۸۷۴	۰/۸۶۵	۰/۳۱۶	۰/۷۴۵	۰/۳۸۰	۰/۶۲۶	۰/۴۸۰	۰/۳۵۴
ایوان	۰/۰۸۹	۰/۱۴۴	۰/۰۹۵	۰/۲۰۹	۰/۱۴۵	۰/۱۳۷	۰/۲۸۰	۰/۲۵۱	۰/۱۰۵	۰/۱۰۶	۰/۰۴۸	۰/۲۰۹	۰/۲۴۰	۰/۳۵۴
بدره	۰/۰۰۰	۰/۱۶۰	۰/۱۱۹	۰/۰۷۰	۰/۱۴۲	۰/۰۰۵	۰/۱۰۹	۰/۰۹۵	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۸۰	۰/۰۰۰
چرداول	۰/۲۶۶	۰/۲۲۹	۰/۳۶۱	۰/۵۲۲	۰/۳۲۱	۰/۰۹۳	۰/۰۸	۰/۰۸۶	۰/۳۱۶	۰/۰۴۶	۰/۰۱۶	۰/۲۰۹	۰/۳۲۰	۰/۳۵۴
دره‌شهر	۰/۰۸۹	۰/۱۴۹	۰/۱۰۰	۰/۳۰۵	۰/۱۲۶	۰/۰۶۳	۰/۱۱۵	۰/۰۹۵	۰/۴۲۲	۰/۳۰۲	۰/۰۸۶	۰/۲۰۹	۰/۲۴۰	۰/۳۵۴
دهلران	۰/۴۴۴	۰/۶۲۳	۰/۶۲۹	۰/۵۰۶	۰/۶۵۳	۰/۰۳۲	۰/۱۵۴	۰/۱۵۵	۰/۳۱۶	۰/۳۳۸	۰/۱۰۸	۰/۲۰۹	۰/۴۸۰	۰/۳۵۴
سیروان	۰/۰۰۰	۰/۰۲۵	۰/۱۱۱	۰/۲۱۳	۰/۰۹۲	۰/۰۰۰	۰/۰۶۶	۰/۰۵۷	۰/۲۱۱	۰/۰۰۵	۰/۰۰۷	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
ملکشاهی	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۲۳۶	۰/۲۳۰	۰/۱۴۱	۰/۰۰۴	۰/۰۶۲	۰/۰۵۴	۰/۱۰۵	۰/۰۰۳	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۱۶۰	۰/۳۵۴
مهران	۰/۲۶۶	۰/۶۲۸	۰/۰۴۵	۰/۱۱۲	۰/۳۲۲	۰/۰۶۵	۰/۲۵۵	۰/۳۳۱	۰/۵۲۷	۰/۴۶۳	۰/۹۱۳	۰/۲۰۹	۰/۴۸۰	۰/۳۵۴

منبع: (محاسبات نگارندگان)

در گام چهارم به محاسبه مقدار واریانس اولیه پرداخته شد که نتایج در جدول شماره (۴) می آید:

جدول شماره (۴). مقادیر واریانس اولیه

ماتریس نرمال	معیار ۱	معیار ۲	معیار ۳	معیار ۴	معیار ۵	معیار ۶	معیار ۷	معیار ۸	معیار ۹	معیار ۱۰	معیار ۱۱	معیار ۱۲	معیار ۱۳	معیار ۱۴
آبدانان	۰۰۰۰۲۰/۰	۰۰۰۰۰۰/۰	۰۰۰۰۴۱۷/۰	۰۰۰۰۱۴۳/۰	۰۰۰۰۱۴۸/۰	۰۰۰۰۱۵۰/۰	۰۰۰۰۰۷۰/۰	۰۰۰۰۰۵۹/۰	۰۰۰۰۴۴۴/۰	۰۰۰۰۰۳۰/۰	۰۰۰۰۰۰۲/۰	۰۰۰۰۹۷۸/۰	۰۰۰۰۱۴۴/۰	۰۰۰۰۳۱۳/۰
ایلام	۰۰۰۱۵۹۴/۰	۰۰۰۰۲۴۱/۰	۰۰۰۰۰۵۱۰/۰	۰۰۰۰۰۶۰/۰	۰۰۰۰۰۵۳۹/۰	۰۰۰۳۳۹۴/۰	۰۰۰۱۹۱۰/۰	۰۰۰۱۸۸۱/۰	۰۰۰۰۲۵۰/۰	۰۰۰۱۳۸۶/۰	۰۰۰۰۳۳۰/۰	۰۰۰۰۹۷۸/۰	۰۰۰۰۵۷۷/۰	۰۰۰۰۳۱۳/۰
ایوان	۰۰۰۰۲۰/۰	۰۰۰۰۰۵۲/۰	۰۰۰۰۰۲۲/۰	۰۰۰۰۱۰۹/۰	۰۰۰۰۰۵۳/۰	۰۰۰۰۰۴۷/۰	۰۰۰۰۱۹۶/۰	۰۰۰۰۱۵۷/۰	۰۰۰۰۰۲۸/۰	۰۰۰۰۰۲۸/۰	۰۰۰۰۰۰۶/۰	۰۰۰۰۱۰۹/۰	۰۰۰۰۱۴۴/۰	۰۰۰۰۳۱۳/۰
بدره	۰۰۰۰۰۰/۰	۰۰۰۰۰۶۴/۰	۰۰۰۰۰۳۵/۰	۰۰۰۰۰۱۳/۰	۰۰۰۰۰۵۱/۰	۰۰۰۰۰۰۰/۰	۰۰۰۰۰۰۳/۰	۰۰۰۰۰۲۲/۰	۰۰۰۰۰۰۰/۰	۰۰۰۰۰۰۰/۰	۰۰۰۰۰۰۰/۰	۰۰۰۰۰۰۰/۰	۰۰۰۰۰۱۶/۰	۰۰۰۰۰۰۰/۰
چرداول	۰۰۰۰۱۸۷/۰	۰۰۰۰۱۳۱/۰	۰۰۰۰۳۲۵/۰	۰۰۰۰۶۸۲/۰	۰۰۰۰۲۵۷/۰	۰۰۰۰۲۲۷/۰	۰۰۰۰۰۲۰/۰	۰۰۰۰۰۱۸/۰	۰۰۰۰۰۲۵/۰	۰۰۰۰۰۵۰/۰	۰۰۰۰۰۰۱/۰	۰۰۰۰۱۰۹/۰	۰۰۰۰۲۵۷/۰	۰۰۰۰۳۱۳/۰
دره شهر	۰۰۰۰۲۰/۰	۰۰۰۰۰۵۶/۰	۰۰۰۰۰۲۵/۰	۰۰۰۰۲۳۳/۰	۰۰۰۰۰۰۴/۰	۰۰۰۰۰۱۰/۰	۰۰۰۰۰۳۳/۰	۰۰۰۰۰۲۳/۰	۰۰۰۰۴۴۴/۰	۰۰۰۰۲۵۶/۰	۰۰۰۰۰۱۹/۰	۰۰۰۰۱۰۹/۰	۰۰۰۰۱۴۴/۰	۰۰۰۰۳۱۳/۰
دهلران	۰۰۰۰۴۹۲/۰	۰۰۰۰۹۷۰/۰	۰۰۰۰۰۹۹۰/۰	۰۰۰۰۶۳۹/۰	۰۰۰۰۱۰۶۷/۰	۰۰۰۰۰۰۳/۰	۰۰۰۰۰۵۹/۰	۰۰۰۰۰۰۶/۰	۰۰۰۰۰۲۵/۰	۰۰۰۰۲۸۵/۰	۰۰۰۰۰۲۹/۰	۰۰۰۰۱۰۹/۰	۰۰۰۰۵۷۷/۰	۰۰۰۰۳۱۳/۰
سیروان	۰۰۰۰۰۰/۰	۰۰۰۰۰۰۲/۰	۰۰۰۰۰۳۱/۰	۰۰۰۰۱۱۳/۰	۰۰۰۰۰۲۱/۰	۰۰۰۰۰۰۰/۰	۰۰۰۰۰۱۱/۰	۰۰۰۰۰۰۸/۰	۰۰۰۰۱۱۱/۰	۰۰۰۰۰۰۰/۰	۰۰۰۰۰۰۰/۰	۰۰۰۰۰۰۰/۰	۰۰۰۰۰۰۰/۰	۰۰۰۰۰۰۰/۰
ملکشاهی	۰۰۰۰۰۰/۰	۰۰۰۰۰۰۰/۰	۰۰۰۰۱۳۹/۰	۰۰۰۰۱۳۳/۰	۰۰۰۰۰۴۹/۰	۰۰۰۰۰۰۰/۰	۰۰۰۰۰۱۰/۰	۰۰۰۰۰۰۷/۰	۰۰۰۰۰۲۸/۰	۰۰۰۰۰۰۰/۰	۰۰۰۰۰۰۰/۰	۰۰۰۰۰۰۰/۰	۰۰۰۰۰۶۴/۰	۰۰۰۰۳۱۳/۰
مهران	۰۰۰۰۲۰/۰	۰۰۰۰۰۰۰/۰	۰۰۰۰۰۴۱۷/۰	۰۰۰۰۱۴۳/۰	۰۰۰۰۱۴۸/۰	۰۰۰۰۱۵۰/۰	۰۰۰۰۰۷۰/۰	۰۰۰۰۰۵۹/۰	۰۰۰۰۴۴۴/۰	۰۰۰۰۰۳۰/۰	۰۰۰۰۰۰۲/۰	۰۰۰۰۹۷۸/۰	۰۰۰۰۱۴۴/۰	۰۰۰۰۳۱۳/۰

منبع: (محاسبات نگارندگان)

در گام پنجم واریانس‌های $Q_2(Q_i(1))$ و $Q_2(Q_i(2))$ محاسبه شد که در جدول شماره (۵) به آن پرداخته می‌شود:

جدول شماره (۵). محاسبه واریانس‌ها

شهرستان‌ها	Q_2Q_1	Q_2Q_2
آبدانان	۰/۰۰۰۰۰۴	۰/۰۰۰۰۰۴
ایلام	۰/۰۰۰۰۱۱۱	۰/۰۰۰۰۰۸۸
ایوان	۰/۰۰۰۰۰۰۱	۰/۰۰۰۰۰۰۴
بدره	۰	۰/۰۰۰۰۰۰۵
چرداول	۰/۰۰۰۰۰۰۲	۰/۰۰۰۰۰۰۳
دره شهر	۰/۰۰۰۰۰۰۲	۰/۰۰۰۰۰۰۴
دهلران	۰/۰۰۰۰۰۰۹	۰/۰۰۰۰۰۰۹
سیروان	۰	۰/۰۰۰۰۰۰۲
ملکشاهی	۰	۰
مهران	۰/۰۰۰۰۰۵۷	۰/۰۰۰۰۰۱۹

منبع: (محاسبات نگارندگان)

در گام ششم محاسبه مقدار لاندا و Q_i برای رتبه‌بندی گزینه‌ها، مرحله نهایی مشخص کردن آترناتیوی است که بهترین وضعیت را در میان معیارها دارد. در این مرحله برای رتبه‌بندی نهایی گزینه‌ها ابتدا مقدار لاندا برای هر یک از گزینه‌ها محاسبه می‌شود؛ سپس بر اساس تابع مقدار Q برای هر گزینه به دست می‌آید که مقدار آن نشان‌دهنده رتبه نهایی هر گزینه است. هر اندازه مقدار Q یک گزینه بالاتر باشد نشان‌دهنده وضعیت مناسب‌تر آن گزینه است. نتایج در جدول شماره (۶) آمده است:

جدول شماره (۶). نتایج نهایی مدل ترکیبی WASPAS

رتبه	Qi	λ	محاسبه λ و Qi
۶	۰/۱۴۱۷۹۱	۰/۴۵۷۶۳۸	آبدانان
۱	۰/۶۱۲۹۸۴	۰/۴۴۱۹۰۵	ایلام
۵	۰/۱۴۲۳۲۶	۰/۸۰۵۴۶۹	ایوان
۸	۰/۰۴۱۱۸۷	۰/۹۸۰۰۵۶	بدره
۷	۰/۱۴۱۵۰۶	۰/۶۳۷۸۲۳	چرداول
۴	۰/۱۴۷۶۵۲	۰/۷۲۲۹۰۵	دره شهر
۳	۰/۲۳۴۰۸۵	۰/۴۹۴۱۷۱	دهلران
۱۰	۰/۰۳۱۹۲۵	۰/۹۷۱۱۸۸	سیروان
۹	۰/۰۳۹۹۶۸	۰/۴۸۸۹۷۴	ملکشاهی
۲	۰/۳۰۷۵۶۳	۰/۲۵۳۸۲۲	مهران

منبع: (محاسبات نگارندگان)

همانطور که در جدول شماره (۶) آمده است، شهرستان ایلام با امتیاز ۶۱۲/۰ از لحاظ زیرساخت‌های گردشگری دفاع مقدس در استان ایلام در رتبه نخست قرار گرفته و شهرستان‌های مهران، دهلران، دره شهر، ایوان، آبدانان، چرداول، بدره، ملکشاهی و سیروان به ترتیب با امتیازات ۰،۳۰۷، ۰،۲۳۴، ۰،۱۴۷، ۰،۱۴۲، ۰،۱۴۱، ۰،۰۴۱، ۰،۰۳۹ و ۰،۰۳۱ در رتبه دوم تا دهم قرار دارند. این نتایج نشان‌دهنده وضع نابسامان و نامناسب این شهرستان‌ها از لحاظ شاخص‌های زیرساخت گردشگری دفاع مقدس است که نگاه ویژه مسئولان و مدیران شهری را می‌طلبد. با توجه به محرومیت استان ایلام و درصد بالای بیکاری جوانان این ناحیه می‌توان با بهره‌گیری از تمامی امکانات و قابلیت‌ها در جهت رفع محرومیت، ایجاد اشتغال و کسب درآمد از راه‌های مختلف اقدام کرد. یکی از حوزه‌های درخور توجه برای بهره‌برداری از ظرفیت‌های استان، تجهیز و توسعه گردشگری جنگ هم‌پیوند با سایر جاذبه‌هاست.

نتیجه‌گیری

می‌توان با برنامه‌ریزی بستر مناسب را برای ایجاد و توسعه زیرساخت‌های لازم در جهت اجرای اردوهای در ابعاد فرهنگی، تربیتی، علمی و زیارتی برای شناساندن ارزش‌های دفاع مقدس به نسل جوان مهیا کرد. به گونه‌ای که گردشگران ضمن همذات‌پنداری با رزمندگان دوران دفاع مقدس بتوانند با مکان رخداد‌های جنگ آشنا شوند و با انجام فعالیت‌های میدانی و تجربی و کنش مستقیم، تعامل عمیق‌تری با رخداد‌های دوران دفاع مقدس در مناطق جنگی برقرار کنند؛ همچنین با توضیحات و اطلاعات دست اول و صحیحی که راویان خاطرات جنگ در این مناطق ارائه می‌کنند به درک عمیق‌تری از جنگ هشت ساله و موضوعات مربوط به آن دست یابند. مناطقی که در ایران جاذبه گردشگری جنگ دارند واجد ظرفیت قابل توجهی برای گسترش بیشتر فعالیت‌ها هستند. تجارب کشورهای دیگر نیز در این نوع از گردشگری و جذب گردشگران خارجی می‌تواند برای ایران قابل استفاده باشد.

به جرئت می‌توان گفت یکی از راه‌هایی که می‌تواند مانع فراموشی رشادت‌ها، حماسه‌های جنگ و دردهای مناطق جنگ‌زده گردد و نیز باعث ایجاد رونق و اشتغالزایی در منطقه شود، گردشگری است؛ بنابراین رونق‌دهی و بها دادن به گردشگری جنگ علاوه بر زنده نگهداشتن میراث گرانبهای رشادت‌ها، نوعی ادای دین به مناطق جنگ‌زده هم محسوب می‌شود و این شاید بزرگترین کارکرد گردشگری جنگ باشد. این نوع از گردشگری در برنامه‌های ایرانگردی جزو محورهای توسعه راهبردی گردشگری است که می‌تواند ثروت را به بسیاری از مناطق محروم ببرد و ارزش‌های دفاع مقدس را به گردشگران منتقل کند. دیدن موزه‌های جنگ یا موزه‌های صلح، مکان‌هایی که در جنگ آسیب دیده‌اند، جبهه‌ها و مناطق نبرد، یادمان‌های جنگ و قربانیان آن و قبرستان‌های کشته‌شدگان جنگ از جمله ظرفیت‌هایی هستند که می‌توان به عنوان زیرساخت توسعه گردشگری جنگ از آنها بهره جست. با تحقق صنعت گردشگری جنگ در استان ایلام می‌توان گردشگران داخلی و خارجی و علاقه‌مندانی که حتی نگاه اعتقادی به جنگ ندارند؛ همچنین افرادی که مایلند به دیدن جاهایی بروند که تنها در کتاب‌ها و فیلم‌ها با آنها آشنا شده‌اند را جذب کرد. در پژوهش حاضر به ارزیابی و اولویت‌بندی شهرستان‌های

استان ایلام با استفاده از شاخص های گردشگری جنگ پرداخته شد. جهت رتبه بندی شهرستان های مورد مطالعه از تکنیک تصمیم گیری چندمعیاره واسپاس استفاده گردید. نتایج این پژوهش نشان می دهد شهرستان ایلام که مرکز سیاسی - اداری استان ایلام است از لحاظ زیرساخت های گردشگری جنگ در رتبه نخست قرار دارد و شهرستان های مهران، دهلران، دره شهر، ایوان، آبدانان، چرداول، بدره، ملکشاهی و سیروان به ترتیب در رتبه دوم تا دهم قرار گرفته اند.

پیشنهادها

- در خاتمه پیشنهادهایی به شرح ذیل مطرح می شود:
- با توجه به نتایج پژوهش، برنامه جامع گردشگری بخصوص گردشگری دفاع مقدس جهت ایجاد، حفاظت، تبلیغ، گسترش و ترویج گردشگری دفاع مقدس و افزایش درآمدهای پایدار تدریجی گردد.
  - سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان ایلام به عنوان متولی و مسئول اصلی تدریجی سند جامع با همکاری سازمان های دیگر مانند سپاه پاسداران انقلاب اسلامی جهت تأمین و حفظ قابلیت های گردشگری تلاش نمایند.
  - از نخبگان و نیروی متخصص و ماهر بومی جهت انطباق سیاست ها و برنامه ها با محیط محلی استفاده شود.
  - امکانات و خدمات مورد نیاز گردشگران دفاع مقدس در مناطق، سیروان، ملکشاهی، چرداول و بدره فراهم گردد.
  - سهم بودجه های عمرانی - خدماتی گردشگری استان افزایش یابد و ترغیب بخش خصوصی از طریق اعمال سیاست های حمایتی نظیر معافیت های مالیاتی و عوارض در زمینه ایجاد و توسعه مراکز زیرساختی در سطح شهرستان ها و استان مد نظر قرار گیرد.
  - امنیت روانی، اقتصادی و اجتماعی برای سرمایه گذاری در سطح شهرستان ها فراهم گردد و به مردم بومی آداب و اصول برخورد و رفتار با گردشگران داخلی و خارجی آموزش داده شود.
  - امکانات اقامتی، هم از نظر موقعیت مکانی و هم از نظر سطح هزینه

- برای گردشگران گوناگون با سطوح درآمد و سلیقه‌های مختلف در سطح شهرستان‌های محروم استان مرزی ایلام فراهم گردد.
- از طریق تبلیغات صحیح و تهیه برنامه‌های تبلیغاتی با استفاده از رایان خاطرات جنگ به معرفی مناطق جنگی دوران هشت دفاع مقدس پرداخته شود.
  - اولویت‌های مطلوب و مناسب جغرافیایی- فضایی جهت برنامه‌ریزی و گسترش امکانات و خدمات گردشگری به نسبت پتانسیل‌های گردشگری در استان شناسایی شود.
  - طرح جامع گردشگری دفاع مقدس برای مناطق و استان‌های عملیاتی و درگیر جنگ بخصوص استان مرزی ایلام تدوین شود.

منابع و مأخذ

الف) فارسی

- ابراهیم‌زاده، عیسی، میرنجف موسوی و شمس‌الله کاظمی‌راد؛ (۱۳۹۱)، «تحلیل فضایی نابرابری‌های منطقه‌ای میان مناطق مرزی و مرکزی ایران»، ژئوپلیتیک، سال ۸، شماره ۱، صص ۲۳۵-۲۱۴.
- ارمغان، سیمین؛ (۱۳۸۶)، توریسم و نقش آن در جغرافیا، اسلامشهر: دانشگاه آزاد اسلامی.
- بززی، خدارحم و ابراهیم معمری؛ (۱۳۹۶)، «تبیین و تحلیل نابرابری‌های خدمات توسعه سلامت و بهداشت با استفاده از روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره (نمونه موردی: استان گلستان)»، جغرافیا و توسعه، شماره ۴۹، صص ۹۷-۱۱۶.
- پاپلی یزدی، محمدحسین و مهدی سقایی؛ (۱۳۸۵)، گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، تهران: سمت.
- پورا احمد، احمد، احمد شهبازپور و محمدعلی خلیجی؛ (۱۳۹۴)، «بهره‌گیری از مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره در ارزیابی قابلیت‌های گردشگری (نمونه موردی: استان سمنان)»، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، سال ششم، شماره ۲۱، صص ۶۶-۵۰.
- چقاجردی، ایمان و رضا مختاری ملک‌آبادی؛ (۱۳۹۵)، «سطح‌بندی

شهرستان‌های استان اصفهان از لحاظ زیرساخت‌های گردشگری ورزشی با استفاده از مدل HDI، نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال هشتم، شماره ۴.

- حاجی‌نژاد، علی، مجتبی جوادان و برزو سبزی؛ (۱۳۹۲)، «برنامه‌ریزی راهبردی توسعه گردشگری جنگ هم‌پیوند با سایر جاذبه‌ها در استان ایلام»، مطالعات مدیریت گردشگری، سال هشتم، شماره ۲، صص ۱۰۱-۱۳۶.

- خضری، حسین، احمد خادم‌الحسینی و صفر قائدرحمتی؛ (۱۳۹۲)، «سطح‌بندی شهرستان‌های استان فارس بر اساس شاخص‌های گردشگری»، جغرافیا و مطالعات محیطی، دوره ۲، شماره ۶، صص ۵۴-۴۲.

- زاهدی، شمس‌السادات؛ (۱۳۸۵)، «گردشگری و توسعه پایدار، ضرورت جاری‌سازی حفاظت محیطی در سیاست‌های توسعه گردشگری»، مطالعات مدیریت گردشگری، شماره ۲۲، صص ۲۲-۱.

- سالنامه آماری استان ایلام؛ (۱۳۹۵)، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان ایلام <https://ilam.mporg.ir>

- سقایی، مهدی؛ (۱۳۹۶)، «ارزیابی راهبردی گردشگری جنگ در ایران»، مطالعات دفاع مقدس، دوره ۳، شماره ۴، صص ۱۸۴-۱۵۱.

- شماعی، علی و جعفر موسی‌وند؛ (۱۳۹۰)، «سطح‌بندی شهرستان‌های استان اصفهان از لحاظ زیرساخت‌های گردشگری با استفاده از مدل TOPSIS و AHP»، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال سوم، شماره ۱۰، صص ۲۳-۴۰.

- صحنه، بهمن و ابراهیم معمری؛ (۱۳۹۶)، «اولویت‌بندی امکانات توسعه گردشگری و توزیع فضایی آن (نمونه موردی: استان گلستان)»، برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دوره هفتم، شماره ۲۶، صص ۲۴-۱۵.

- صدر موسوی، میرستار و جواد دخیلی کهنمویی؛ (۱۳۸۶)، «ارزیابی وضعیت تسهیلات گردشگری استان آذربایجان شرقی از دید گردشگران»، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۶۱، صص ۱۴۴-۱۲۹.

- ضیایی، محمود و مسلم شجاعی؛ (۱۳۸۹)، «سطح‌بندی مقصدهای گردشگری: واکاوی مفهومی نو در برنامه‌ریزی فضایی گردشگری»،

- مطالعات گردشگری، شماره ۱۳، صص ۲۵-۴۶.
- - طالع ماسوله، مرتضی؛ (۱۳۸۸)، «دورنمای توسعه بین‌المللی جهانگردی تا سال ۲۰۲۰»، مدیریت جهانگردی، شماره ۱۰.
  - قره‌نژاد، حسن؛ (۱۳۷۴)، «بررسی جغرافیایی فعالیت‌های فالیبافی در اصفهان»، تحقیقات جغرافیایی، شماره ۳۸، صص ۹۴-۱۰۸.
  - محمودزاده، سیدمجتبی، علی میرهاشمی، مصطفی میر و فاطمه عنبرفروش؛ (۱۳۹۳)، «شناسایی و اولویت‌بندی عوامل رانشی و کششی مؤثر در توسعه گردشگری جنگ (مطالعه موردی: مناطق عملیاتی استان خوزستان)»، برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، سال سوم، شماره ۹، صص ۱۳۰-۱۱۱.
  - مختاری هشی، حسین، مهدی مؤمنی و مهرداد باقری؛ (۱۳۹۳)، «تدوین راهبردهای آمایش مناطق مرزی (مطالعه موردی: مرزهای شرقی کشور)»، تحقیقات جغرافیایی، سال ۲۹، شماره سوم، شماره پیاپی ۱۱۴، صص ۲۳۷-۲۵۴.
  - ملکی، سعید و نبی‌الله حسینی؛ (۱۳۹۵)، «سطح‌بندی شهرستان‌های استان ایلام از لحاظ شاخص‌های توسعه با استفاده از تکنیک فازی»، فرهنگ ایلام، دوره ۱۷، شماره ۵۱-۵۰، صص ۱۲۳-۳۶.
  - موسوی، میرنجف، ایوب منوچهری میان‌دوآب و زهرا ادیب‌نیا؛ (۱۳۹۳)، «نقش مرز و قومیت در عملکرد نقاط شهری (مورد مطالعه: منطقه آذربایجان)»، ژئوپلتیک، سال دهم، شماره ۱، صص ۲۲۰-۱۹۰.
  - نامی، محمدحسن؛ (۱۳۹۱)، «آمایش مناطق مرزی با تأکید بر ایران»، نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال پنجم، شماره ۱، صص ۱۹۱-۱۷۳.
  - نوری کرمانی، علی، ایوب ذوقی، ارسطو یاری حصار و مسعود علایی؛ (۱۳۸۸)، «گردشگری شهری و پیوند عملکردی آن با اکوتوریسم»، فضای جغرافیایی، شماره ۲۶.

(ب) انگلیسی

- Fishburn, P.C. (1967). Additive Utilities with Incomplete Product Set: Applications to Priorities and Assignments. Operations Re-

- search Society of America (ORSA), Baltimore, MD, U.S.A.
- Ginevičius, R. (2011). A new determining method for the criteria weights in multicriteria evaluation. *International Journal of Information Technology & Decision Making*, 10(6), 1067-1095.
  - Inskip, E. (1991). *Tourism planning: an integrated and sustainable development approach*. Van Nostrand Reinhold.
  - Liu, Chui-Hua & Tzeng, Gwo-Hshiung & Lee, Ming-Huei (2012), Improving tourism policy implementation e The use of hybrid MCDM models, *Tourism Management* 33, pp 413-426.
  - Smith, Valene (1998). War and Tourism, an American Ethnography *Annals of Tourism*, Vol. 25, No. 1, pp. 202 - 227.
  - Triantaphyllou, E.)2000(. *Multi-Criteria Decision Making: A Comparative Study*. Dordrecht, The Netherlands: Kluwer Academic Publishers. ISBN 0-7923-6607-7.
  - Weaver, Adam (2011). TOURISM AND THE MILITARY, *Annals of Tourism Research*, Vol. 38, No. 2, pp. 672-689.
  - Wight, Cariag, (2005). Philosophical & methodological paraxes in dark tourism, *Journal of vacation marketing*.
  - Zavadskas, E. K., Turskis, Z., Antucheviciene, J., & Zakarevicius, A. (2012). Optimization of weighted aggregated sum product assessment. *Elektronika ir elektrotechnika*, 122(6), 3-6. doi: 10.5755/j01.eee.122.6.1810

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی